

Article Information

Article Type: Research Article

This article was checked by iThenticate.

Doi Number: <http://dx.doi.org/10.17121/ressjournal.3282>

MIDDLE EAST POLICIES OF BRITISH GOVERNANCE IN EARLY OF THE XX. CENTURY IN INDIA (RAJ) AND EGYPT

XX. YÜZYIL BAŞI HİNDİSTAN (RAJ) VE MISIR'DAKİ İNGİLİZ YÖNETİMLERİNİN ORTADOĞU POLİTİKALARI

Mehmet Ali ÖNCER¹

Abstract

The British continued to dominate India and Egypt during World War I. However, regional governments could not agree among themselves on regional policy. In particular, the governments of Egypt, which was the priority of Lawrence, and India, led by T.E. Wilson, had differences of opinion among themselves about their Middle East policies. In these years of great changes in the Middle East, Britain, which is the most effective state, has benefited from these administrations under itself while making critical decisions for foreign policy in this period. Thus, the decisions and recommendations of the Cairo Arab Bureau and the Indian administration where RAJ is located were taken into consideration. In this study, the rivalry between these two structures to determine the British policy on the Ottoman lands after World War I will be discussed. While India (RAJ) advocates directing these lands to the British administration; The Cairo Arab Bureau wanted this process to be in ways that would seem a little more democratic. In short, these British colonial administrations did not think completely different from each other. In general, both parties thought the same about the Arab lands being their colonies after the expulsion of the Ottomans from the region. However, while RAJ was of the opinion that this exploitation should be dictated directly to the people, demonstrating state power and compelling them to obey regardless of their opinions, Cairo, which had closer relations with the Arabs, emphasized that it was important to give the image that the ideas of the local people were also effective in the administration. According to the ideas of the Cairo Arab Bureau, through the appointment of rulers to serve them, the idea of having a state among the people of the region will occur. So it will be easier to manage. The Indian administration emphasized that the region was directly colonized and that the thoughts of the local people were not important. However, the Cairo administration claimed that the "mandate" idea, which is also expressed as the "civilization of backward societies", was more suitable for British interests. Accordingly, it was expected that the imperialist ambitions of the West, would cease to be repulsive, with a new term.

¹ Arş. Gör, Siirt Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi Bölümü, memoli5000@hotmail.com, 0000-0002-1338-8580

As a result of these conflicts in the administrations, the communication between them was broken, and the connection almost came to a halt, except for the correspondence over the central government. As a result of major revolts against the overly harsh ideas of the RAJ in Iraq and various places, the right to decide on the region passed into the hands of a team like Lawrence (Cairo), who knew the Arabs well and could communicate well with them. As a result of the revolt of the people of the region against the administration, the British Middle East policy began to take shape according to the views of the Cairo Arab Bureau.

Keywords: Middle East, British Administration, RAJ, Arab Bureau.

Özet

İngilizler Hindistan ve Mısır'da I. Dünya Savaşı esnasında hâkim konumunu korumaya devam etmiştir. Fakat değişen şartlar gereğince, yönetim tarzında birtakım değişiklikler yapma ihtiyacı hissedilmiştir. Ancak bölgesel yönetimler kendi aralarında bölge politikası üzerinde anlaşamamıştır. Özellikle Lawrence önceliğindeki Mısır ile T.E. Wilson önderliğindeki Hindistan yönetimleri kendi aralarında Ortadoğu politikaları hakkında fikri ayrılıklara düşmüşlerdir. Ortadoğu'da büyük değişimlerin olduğu bu yıllarda, en etkin devlet olan İngiltere'de bu dönemde dış siyaset için kritik kararlar verilirken kendi altındaki bu yönetimlerden istifade etmiştir. Böylece sahayı tanıyan Kahire Arap Bürosu ve RAJ'ın bulunduğu Hindistan yönetiminin karar ve tavsiyeleri de dikkate alınmıştır. Bu çalışmada bu iki yapının I. Dünya Savaşı sonrası Osmanlı toprakları hakkında İngiliz siyasetini belirlemeye yönelik kendi aralarındaki, rekabet ele alınacaktır. Hindistan (RAJ) bu toprakları İngiliz yönetimine direk katarak böyle yönetilmesini savunurken; Kahire Arap Bürosu, bu sürecin biraz daha demokratik gözükecek yöntemlerle olmasını istemiştir. Kısacası her iki İngiliz sömürge yönetimleri, birbirinden tamamen farklı düşünmemiştir. Genel olarak her iki kesim de Osmanlı'nın bölgeden atılmasının akabinde, Arap topraklarının kendi sömürgeleri olması hususunda aynı görüştedir. Ancak RAJ, bu sömürünün direk olarak halka dikte edilerek, devlet gücünün gösterilmesi ve onların fikirleri önemsenmeksizin itaate zorlanmaları gerektiği kanısındayken, Araplarla daha yakın ilişkide bulunan Kahire, yerel halkın fikirlerinin de yönetimde etkili olduğu imajını vermenin önemli olduğunu vurgulamıştır. Kahire Arap Bürosu'nun fikirlerine göre, kendilerine hizmet edecek yöneticilerin atanması sayesinde, bölge halkında bir devlete sahip oldukları fikrinin oluşması gerçekleşecektir. Böylece yönetilmesi daha kolay olacaktır. Hindistan yönetimi bölgenin direk sömürgeleştirilmesini ve yerel halkın düşüncelerinin önemli olmadığını vurgulamıştır. Ancak Kahire yönetimi, "geri kalmış toplumların medenileştirilmesi" olarak da ifade edilen "manda" fikrinin İngiliz çıkarlarına daha uygun olduğunu öne sürmüştür. Buna göre Batı'nın çeşitli yerlerdeki uygulamaları ile kirlenmiş olan "sömürge" kavramı, yeni bir tabirle itici olmaktan çıkarılmak istenmiştir. Yönetimlerdeki bu ihtilafların sonucunda, aralarındaki iletişim kopmuş, merkezi yönetim üzerinden gerçekleşen yazışmalar dışında bağlantı, neredeyse durma noktasına gelmiştir. Irak ve çeşitli yerlerde RAJ'ın aşırı sert gözüken fikirlerine karşı büyük isyanların olması neticesinde, bölge hakkında karar verme hakkı, Lawrence gibi Arapları da iyi tanıyan ve onlarla iyi iletişim kurabilen ekibin eline (Kahire) geçmiştir. Yönetime karşı bölge halkının isyanı neticesinde, İngiliz Ortadoğu politikası Kahire Arap Bürosu'nun görüşlerine göre şekillenmeye başlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Ortadoğu, İngiliz Yönetimi, RAJ, Arap Bürosu.

GİRİŞ

Kut Savaşı'nda meydana gelen gelişmelerin neticesi Ortadoğu siyasetinde, (Hindistan yönetimini üstlenen) İngiliz RAJ²(Maheshwari) yönetimi ve Kahire Arap Bürosu'nun ilişkilerinin nasıl şekillendiğinin bilinmesi için konuya girmeden önce, Britanya'nın Bağdat seferini kısaca değerlendirmek gerekmiştir. Çünkü bu iki ekip arasındaki rekabetin ilk açıkça gözüktüğü olay Kut Savaşı'nın İngilizlerce kaybedilmesi olmuştur.

Osmanlı Devleti'nin Almanya yanında savaşa girmesi üzerine I. Dünya Savaşı, Ortadoğu ve Müslümanların coğrafyasına sıçramıştır. (Çınar 40-45) İngilizler özellikle Türklerin olduğu bu cepheden savaşı kolayca bitirebileceğini düşündüğünden dolayı,(Bingöl 95-105) önceliğini buraya vermiş ve Çanakkale, Süveyş Kanalı ve Bağdat (Kut Savaşı'nın gerçekleşmesine neden olmuştur.) gibi pek çok noktada ciddi savaşlar olmuştur. Bu savaşlardan birincisinde (Çanakkale) ve üçüncüsünde (Kut ve Bağdat civarındaki diğer savaşlar) Osmanlı kazanmış, ayrıca kanal mücadelelerinde ise her iki taraf da istediğini elde edememiştir. (Pehlivan 438-439)

Yukarıda bahsedilen gelişmelerin neticesinde, Ortadoğu'da savaşın kazanılması ve bölge halkının sempatisinin elde edilebilmesi için aslında sömürgecilik olarak aynı düşüncelerine rağmen, bunun daha insancıl gözükken bir biçimini³ (Rosting, 645-655) tercih eden Kahire yönetimi öne çıkmaya başlamıştır. İşte bu çalışmada bu durum incelenecektir. 1915-1923 yılları arasında bir rekabet söz konusu olduğu için, o döneme yakın olması sebebiyle çoğunlukla 1935 öncesi kaynaklar çalışmada tercih edilecektir. Ayrıca İngiliz Kahire ve RAJ yönetimi konusu, kendi başına çok geniş bir yapıya sahip olabileceği için yalnızca, Kahire ve RAJ yönetimi arasındaki ilişki kısaca ele alınacaktır.

İngilizlerin 20 Yüzyılda Ortadoğu Politikası

Fransa ile girdiği sömürge rekabeti sonucunda, oluşan I. Dünya Savaşı'nda ilginç bir şekilde aynı safta yer alan bu iki devletin (İngiltere-Fransa) genel amacı, Ortadoğu'ya hâkim olma yönünde seyretmiştir.

İngilizlerin bu dönem asıl siyaseti, Hindistan'da sahip olduğu RAJ öncülüğünde gerçekleşen sömürge düzenini, Ortadoğu'da da inşa etmektir. Bu amacı gerçekleştirmek için kolayca yenebileceğini düşündü Osmanlı üzerine, İngilizler yönelmeye başlamıştır. Bu çerçevede Çanakkale ve Kut savaşları vuku bulmuştur. (Demir, 2019)

20. yüzyılın başlarında RAJ fikirlerini önceleyen Londra merkezli yönetim, onların planlarına göre hareket etmiştir. Hindistan merkezli gelen düşüncelerle Britanya Osmanlı coğrafyasını kolaylıkla ele geçirip, sömürebileceğini sandığı bu süre boyunca Ortadoğu askeri hareketlerin komuta ve karar mekanizması, daha çok İngiliz RAJ (Hindistan sömürge yönetimi) yönetimi altında gerçekleşmiştir. (Yate, 309-313)

Özellikle İngilizlerin Hindistan merkezli askeri birliklerle Bağdat'ı ele geçirmek için çıktıkları seferde beklenmedik Kut ve Çanakkale mağlubiyetleri, İngiliz kamuoyunda Osmanlı'ya tek başlarına boyun eğdirmeyeceklerini göstermiştir. (Machray, 36-40)

RAJ yönetiminin bahsi geçen harekâtlardaki amacı; İngilizlerin savaşı kendi başına rahatlıkla kazanabileceklerini ve bunun için kimsenin yardımına ihtiyacı olmadığını göstermektir. Onların hedefi bu başarıyı elde edip, dünyada var olan sömürge düzenini sürdürerek, işgal edilen her yere Britanya bayrağını dikmektir. (Macdonald, 156-160) Ancak o günün İngiliz idaresinin küçümseyip, hafife aldıkları Osmanlı ordusunun bu savaşta hiç umulmadık büyüklükte bir başarı ile (ölü ve esirlerle birlikte 35.000 civarında bir İngiliz kaybı) (158-159) kazanması üzerine, RAJ ve Londra yönetimlerinin istedikleri bu şeyin hiç de kolay olamayacağını onlara göstermiştir.

² 1858'den 1947'ye kadar Hint Yarımadası'nda İngiliz Kraliyetinin egemenliğine RAJ denilmiştir. Bu durum "Hindistan'da Kraliyet Yönetimi" (Crown Rule in India) veya "Hindistan'da Doğrudan Yönetim" (Direct Rule in India) olarak da adlandırılır.

³ Batı "Sömürge" kelimesi yerine, medeni bir devletin bu ilkeleri daha aşağı olan milletlere öğretmesi anlamına gelen "manda" kelimesinin tercih edilmesi ve Faysal'ın kral seçilmesiyle Irak gibi bölgelerde halkın kendilerinden birisi tarafından yönetiliyormuş gibi algı verilmesi tarzı yönetimler, Kahire ekibinin gayretleriyle öne çıkmıştır.

Bu başarısızlıklar neticesinde İngilizler Ortadoğu politikasını gözden geçirmişler ve daha medeni gözükken çözümlere yönelmişlerdir.

RAJ ve Kahire Yönetimlerinin Ortadoğu Politikaları

İngilizlerin Ortadoğu politikalarının şekillenmesinde, RAJ ve Kahire yönetimleri etkili olmuştur. O dönem RAJ yönetiminde öne çıkan kişi, Irak'ta bir devletin kurulma aşamasında fikir öncülüğü yapan Arnold Tabolt Wilson'dır. Kahire yönetiminde ön plana çıkan kişi ise Thomas Edward Lawrence'dır. Arada olan çöl kraliçesi lakabının sahibi Gertrude Bell ve Ortadoğu haritalarının çizildiği düşünülen Sykes-Picot anlaşmasına ismi geçmiş olan Mark Sykes'dır.

Ortadoğu işgal edildiği takdirde, nasıl yönetileceği konusunda Kahire ve RAJ yönetimi arasında bütün fikir ayrılıkların ana kaynağı; Ortadoğu'da oluşacak yeni idarenin tamamen bilindik yöntemlerle Hindistan'daki gibi bir emperyal devletin (İngiltere) alacağı kararlarla mı, yoksa daha medeni ve demokratik yöntemlerle mi olması gerektiği üzerine inşa edilmiştir. (Crowdy, 155-165)

Ortadoğu'nun yönetimi hakkındaki bu fikri tartışmaların neticesinde, her iki taraf bu toprakların Britanya egemenliği altına girmesinde hemfikirken, yalnızca idare yönteminin şiddeti hususunda fikri ayrılıklar yaşanmıştır. Neticede RAJ yönetimi, medeni olmayan bu milletlere danışmanın hata olacağı fikrine sahipken, Kahire yönetimi, kendi fikirleri doğrultusunda kullanabilecekleri yerel insanları yönetim sürecine sokmanın (Ogilvie, 19-23) daha iyi sonuç doğuracağını düşünmüştür.

Hindistan'daki İngiliz yönetimi, Araplara bölgede destek vermenin ve onlara bir devlet kurdurmanın Britanya çıkarlarına ters olduğu fikrine sahip olmuştur. (Wilson, 98-104) Çünkü onlara göre, bölgede güçlü bir Arap devletinin var olması, burada Hıristiyan çıkarlarını bozabilecek bir durumdur. Böyle düşünen İngilizler açısından bölgeyi Araplara vererek, Osmanlı'nın oradan çıkartılmasının bir anlamı zaten kalmayacaktır. Çünkü bu sayede bölgede yine bir İslâm devleti kurulmuş olacak ve yakın zamanda İngilizlere itaat etseler dahi gelecekte bu devlet Britanya'nın karşısına dikilecektir. (98-106)

Bu endişelerden dolayı RAJ yönetimi, kendilerinden "*büyük Arap devleti ve Halifelik*" sözü gibi büyük beklentileri olan Şerif Hüseyin'i desteklemektense, en azından daha basit şeylerle kandırabilecekleri İbni Suud'un desteklenmesini savunmuştur. (Brunton, 761-765) Hindistan yönetiminin bağımsız Arap devleti planına karşı çıkmasında önemli sebeplerden bazıları şunlardır;

1- Savaştan sonra bölgede istedikleri bir nizamın kurulup kurulmayacağı zaten kesin değildir. Böyle bir ortamda hemen kurulacak bir Arap devleti mantıksız ve İngiliz çıkarlarına aykırı gözükmektedir. Ancak bu gerekçe pek mantıklı değildir; çünkü kendileri adına Sykes-Picot ile henüz ellerinde olmayan toprakların paylaşılması fikri kabul görürken, mesele bu ele geçmemiş toprakların Araplara verilmesine gelince, birden bunun mümkün olmadığını iddai etmek büyük bir çelişkidir. Bu çelişki ise şöyle yorumlanabilir: emperyal güçlerin çıkarına uygun olan her davranış, güçsüz konumda olan başka milletler için uygun görülmemiştir. Kısacası güçlü olanın her istediğini yapma hakkı vardır.

2- Ayrıca onlara göre, Arapların kendi kendilerini yönetebilme yetenekleri yoktur. Bu sebeple onların tanıyacakları bir Arap devleti üzerinde kısa bir süre sonra Fransızların veya Rusların etkin olmaları, yani bu devleti hegemonyaları altına almaları gayet mümkün olacaktır. (774-785) Bu gerekçe de çelişkilidir; dünyanın her yerinin yalnızca emperyalist Batı'nın hegemonyasına girdiğinde, güzel olacağı algısı yeterince büyük bir çelişkiyi kendi için barındırmaktadır. Aksine sömürgecilik tarihi incelendiğinde oralar bahsedildiği gibi güzel ve adaletin vuku bulduğu yerler olmamıştı. Hatta buradaki durumlar, dünyanın geri kalanından daha kötü olmuştu.

Başta yöneticisi olan McMahon ve Kahire Bürosu olmak üzere bir Arap devletinin kurulmasını savunan birçok İngiliz ileri gelenleri de olmuştur. Onlara göre İngiltere'nin Araplar için vaat ettiği hiçbir şey genel olarak İngiliz çıkarına zarar vermemiştir. Ayrıca diğerlerinin korkuttuğu gibi Osmanlı Devleti'nin çıkartılmasından sonra bölgede güçlü bir Arap ve İslâm devletinin kurulması mümkün değildir. İlaveten onlara göre, İngilizler bu

Arap devletini çok kolayca kontrol edebilir ve kontrol altına alınması daha zor olan bir Osmanlı Devleti'ni kabul etmektense, daha kolayca hâkimiyet kurabilecekleri bir Arap devleti tercih edilebilir gözükmektedir. (Crowdy, 155-165) Savaş sonrası bu konuda Kahire ekolünün görüşlerinin isabetli olduğu ortaya çıkacaktır.

Kahire Yönetimi Altında Değişen İngilizlerin Arap Siyaseti

Çanakale, Kanal ve Kut savaşlarının sonucunda yeni dünyayı tek başına kuramayacakları İngiliz merkezi yönetimi tarafından anlaşıldığında, Irak'ın babası kabul edilen A.T. Wilson ve RAJ'ın yukarıdaki görüşleri kenara bırakılmıştır. Çünkü İngiltere işgal etmeyi düşündüğü bu toprakları, sahada tek başına ele geçirememiştir. Bunun sonucunda, İngiliz Ortadoğu siyasetinde Arapları daha iyi tanıyan Kahire yönetimi ön plana çıkmaya başlamıştır.

Kahire yönetiminin bir müntesibi olan T.E. Lawrence burada önemli bir konumdadır. Çünkü bahsedilen Araplara karşı daha yumuşak siyaset güdülmesi fikrini, burada ilk aşılardan ve daha sonra Gertrude Bell'i de etkileyen kişi o olmuştur. Arap Bürosu ve RAJ rekabeti arasında, İngiliz merkez yönetimini bahsedilen siyaset noktasında ikna eden ise Lawrence'ın düşüncelerini Kahire konferansında benimseyen Bell olmuştur. (Gwynn, 728-733)

Kahire yönetimini fikri olarak etkileyen Lawrence, 1916 yılında Sykes-Picot-Sazanov anlaşması ile Suriye ve Lübnan'ın Fransızlara sömürge olarak verilmesine şiddetle karşı çıkmıştır. Bunun için Faysal'a bu anlaşmadan bahsederek, onun sonuçlarından kurtulmanın tek yolunun sahada büyük başarılar elde etmekten geçtiğini savunarak onu İngilizlerin tarafında yer almaya ikna etmeye çalışmıştır. Bu durumu: "*İngilizlere o kadar çok yardım etmelisin ki, savaş sonunda Britanyalılar senin hakkın olan yerleri, Fransızlara verme konusunda mahcup olmalılar.*" sözleriyle dile getirmiştir. (Lawrence)

Lawrence'ın bu düşüncesinde çok samimi olmadığı, düzenlediği bir gizli rapor ile sonradan ortaya çıkmıştır, devletine tavsiye niteliğinde: "*Eğer bölgede Arapların kıskançlık ve rekabetlerini kullanarak onları dizayn etmeyi başararsak, birbirlerine rakip ve küçük devletçikler halinde kalmalarını sağlayabiliriz.*" (Lawrence, 196-197) hazırladığı raporunda yukarıdaki ifadeleri dikkat çekicidir. Aslında bu ifadelere göre, niyetinin Arapları İngiliz siyaseti için kullanmak olduğunu açıkça ortaya koymuştur.

Lawrence'ın çelişkili düşünceleri ışığında, bölgede güçlü bir Fransız varlığındansa parça parça edilmiş Arap varlığının daha iyi olacağını düşündüğü çıkartılabilir. Onun tavır ve sözlerindeki bu uyumsuzluk 1992 yılında Kathryn Tidrick tarafından bir araştırmaya konu olmuş ve araştırmasının sonucunda Lawrence'ın bu uyuşmayan düşünce ve kişiliği hakkında şöyle demiştir: "*Birçoğumuz karakterlerimizde, inançlarımızda ve yaptıklarımızda büyük bir uyuma sahip değiliz, ancak bu durum Lawrence'ın hayatında çok daha abartılı bir şekilde ön plana çıkar, o tam bir bukalemundur.*" (Bryson, Meyer, 330)

Lawrence bir taraftan Araplara verilir yerine getirilmeyen sözleri eleştirirken, bir taraftan ülkesinin Arapları nasıl daha iyi kullanabileceğini ve onlara büyük Arap devleti hayali aşılarken devletine ise küçük Arap devletçikleri kurması gerektiği yönünde bir raporu göndermesi, büyük bir tezat olup, onun kişiliğini ortaya koymaktadır. Bu tezat şöyle izah edilebilir; Lawrence, onları isyana teşvik ettiği için bir Arap gibi gözükmeli, ancak bir İngiliz olduğu için kesinlikle kendi devletinin çıkarlarını öncelermelidir.

İngilizlerin Ortadoğu'yu yeniden şekillendirme politikasında sıradan bir teğmen olan Lawrence'ın etkisi, rütbesinin çok çok ötesine geçmiştir. O ve arkadaşlarının bürokratik formaliteye aykırı davranışları ve bu sebeple uyumsuz gözükmeleri neticesinde, kendilerine "*davetsizler*" isminin verilmesine sebep olmuştur. Bu ekip içerisinde dâhil edilebilecek isimlerden bazıları şunlardır; Lawrence, Leonard Woolley, Aubrey Herbert, Philip Graves ve tek kadın üyeleri Gertrude Bell'dir. Bu grubun buluşma noktası ise artık onlarla adı bütünleşmiş olan Mısır'daki Savoy Otelidir. (Fraser Tom, Andrew Mango ve Robert McNamara, 92-98) Böylece RAJ karşısında modern Ortadoğu'yu oluşturan ekip burada şekillenmiştir.

RAJ-Kahire Rekabeti ve Tarafsızların Durumu

İngilizlerin Ortadoğu yeni yönetim tarzı hakkında, RAJ ve Kahire yöneticileri dışında, ilk başlarda olayları okumaya çalışan ve tarafsız kalanlar da olmuştur. Ancak sürecin sonunda tarafsızlar Kahire yönetiminin görüşlerini desteklemek zorunda kalmışlardır.

20. yüzyıl İngiliz Ortadoğu siyasetini belirleyen en önemli kişilerden ikisi Sir Mark Sykes ve Bell'dir. Başlangıçta Bell, sadece İngiliz çıkarlarını gözeten bir kişi olarak her iki yönetime de eşit mesafeli görülmesine rağmen; Kut ve Çanakkale savaşı yenilgileri ve bölge halkının RAJ fikirleri doğrultusundaki siyasete karşı isyan etmesi sonucunda Kahire'nin haklı çıkması neticesinde, o tarafta yerini almıştır. Bell'in bu dönüşümünü sağlayan Lawrence olmuştur.

I. Dünya Savaşı dönemi İngiliz Ortadoğu politikasını açıklamak için Gertrude gibi fikri dönüşüme uğrayan Sykes'dan da bahsetmek gerekecektir. Zira Sykes ve Bell, modern Ortadoğu hakkında İngiliz siyasetini değiştiren en önemli saha mimarları olarak tarihte yerini almıştır. Sykes da başlarda RAJ gibi düşünürken, sonraları adı geçen Savoy Oteli'nde örgütlenen Davetsizler grubun etkisiyle, önceki fikirlerin uygulanamaz olduğunu kabul etmiş ve kendi adıyla da bilinen Sykes-Picot anlaşmasında en azından Araplar için bazı noktaların muğlak kalmasını sağlamıştır. (Montgomery, 94-99) Sykes, bu dönüşümü eleştiren bir arkadaşına gönderdiği mektubunda, aslında İngiliz hâkimiyeti ve çıkarları açısından değişen bir durumun olmadığını, ancak politika gereği Arapların desteğinin alınması ve çıkan isyanların devamının gelmemesi için bu yeni söylemlerin geliştirildiğini ifade etmiştir. (Wilson)

Şerif Hüseyin ve İngilizler arasında isyan için yapılan yazışma ve anlaşmalar ile Sykes'ın Fransa ve Rusya ile yürüttüğü görüşmeler aynı zamanlara denk gelmiştir. (Brunton, 503-512) Bölgede Arapların tamamen kaybedilmesinden korkulduğu için bu anlaşmada (Sykes-Picot), onlar da memnun edilmeye çalışılmıştır. Ancak bu gayretler başarıya ulaşmamış ve Araplar memnun edilememiştir. Çünkü "*İngiliz/Fransız etki alanında Arap devletleri*" gibi tam bağımsız olmayan yapılar üzerine anlaşma yapılmıştır. Böylece emperyalist batılı devletler ikiyüzlü davranmış ve Araplara kendi hâkimiyetlerinde yaşama hakkının tanınmasını bile onlara bir nimet olarak sunmuştur. (Arslan, 240-245) Oysa Arapların yeni düzenden beklentisi, bir devletin gölgesi altında yaşamaktan ziyade tam bağımsız bir devlet olmaktır. Yoksa Osmanlı gibi güçlü bir Müslüman devletten ayrılıp, Hristiyan bir Avrupa hakimiyetinde yaşamak onlar için bir kazanç değil, daha kötü bir seçenek olarak gözükmektedir.

Gertrude Bell Kahire'de çok kısa süre vazife yapmasının ardından Hindistan'a gönderilmiştir. O RAJ'a gönderildiğinde, İngiliz dış siyasetini belirleyen iki ayrı ekip olan Kahire ve Delhi arasında oluşmuş olan fikir ayrılıkları o kadar had safhaya çıkmıştır ki, İngiltere için çok önemli bu iki merkez, artık neredeyse önemli resmi konular dışında birbirleriyle iletişim kuramaz hale gelmiştir. Onun buradaki birinci vazifesi, bu ayrılığı bitirmektir. Bell, Hindistan'daki ilk zamanlarında, İngilizlerce hazırlanmış olan çeşitli istihbarat raporlarını incelemiş, "*Gazette of Arabia*"nın toparlanması ile ilgili işlere yardım etmiş ve en önemlisi Mısır ve Hindistan arasındaki ilişkileri nasıl düzeltilebileceği konusunda fikir yürüterek geçirmiştir.

Bell Hindistan'da bulunduğu zamanda Şerif Hüseyin ayaklanması çıkmıştır. Araplara kendi yönetimleri konusunda, çok hak tanınmasından korkan Hindistan ekibi, Kahire merkezli gelişen bu olaylara sürekli şüphe ile bakmıştır. (Maheshwari)

Kahire fikirleriyle dolu olduğunu düşündükleri için Cox'un görevlileri (Hindistan) tarafından sürekli olarak Bell'in yetenek, tecrübe ve akli küçümsenmiştir. Ofis içerisinde onun durum ve konumu görmezden gelinmiş ve görüşlerini kolayca kabul etmemesi nedeniyle "*kibirli*" olarak tanınmıştır. Kuvvetle muhtemel ki ondan pek hoşlanmamalarının sebebi, rekabet ettikleri Kahire yönetimi ile Bell'in daha yakın düşünmesidir. Hatta onun yeteneksiz ve düşüncesiz olduğunu ispat etme adına, devlet sırlarının olduğu gerekçesiyle, gönderdiği mektuplarına çeşitli sansürler bile uygulanmıştır. Ancak o yılmadan İngiltere'nin başarısı için çalışmış ve gönderdiği raporlar merkezin dikkatini çektiğinde, ona ayrı bir önem verilmeye başlanmıştır. (Maheshwari) İşte Bell'in ön plana çıkmasına sebep olan durum; orada kendisini

önemsemeyen RAJ ile uğraşmaktansa, sürekli İngiltere merkezine raporlar göndermiş ve gönderdiği bilgilerin öneminin kavranması ile ciddi değer görmüştür. İleride İngiliz siyasetini bölgede temsil eden kişilerden birisi olması, böyle bir olayla gerçekleşmiştir.

Wilson tarafından dönemin ulaşım araçları olan şifreli telgraflar ve raporlara, Bell'in ulaşmasına engel olunmuştur. Bu nedenlerle, onun emri altında bulunduğu zamanlar içerisinde Bell, olup bitenler ve İngiliz siyaseti hakkındaki bilgilerin tamamına yakını, çay masalarında yapılan sohbetlerden elde edebilmiştir. Tüm bu olumsuzluklardan yılmayan Gertrude, bir zaman sonra, zekâsını ve yetkinliğini herkese yukarıda bahsedilen olaylarla (merkeze gönderdiği durum değerlendirmesi ve tespitlerini barındıran mektuplarda haklı olduğunun gözükmesi) kanıtlamıştır. Böylece komuta kademelerine bile dikkat etmeden, kendi üstlerinin üstleriyle direk olarak iletişim kurabilmeye başlamıştır. (Wallach, 259-265)

Bell ve Wilson arasındaki bu gerginliğin temeli, savaş sonrası Ortadoğu'nun nasıl şekilleneceği ile alakalıdır. Kısacası Wilson katı bir sömürüyü desteklerken, yine onun gibi İngiliz hâkimiyetini bölgede isteyen, ancak sadece yöntem üzerinde biraz farklı düşünen Bell'i bile kabul edememiştir.

Bu gelişmelerden sonra Britanya merkez yönetimi tarafından Gertrude'n yeteneklerine güvenilmesi sebebiyle, bölgenin sorumlusu olan Wilson ile yaşadığı tüm sorunlara rağmen, doğu sekreteri olarak buradaki görevine bir müddet daha devam etmesi yönünde karar alınmıştır. Bell, böylece I. Dünya Savaşı esnasında, Ortadoğu coğrafyasını şekillendirmede, herhangi bir yetkiye sahip olan tek İngiliz kadını olmuştur. (Meyer, Brysac, s.76)

Hindistan'da görev yaptığı süre içerisinde Bell, Mısır ve Hindistan ekollerinin arasını düzeltmeye çalışmıştır, ancak bu konuda bir türlü sonuca varamamıştır. Çünkü Cox ve Wilson, bir Delhi fikri olan bölgenin tam bir sömürü olarak kalması fikrine sıkı sıkıya bağlı kalmıştır. Kısacası aslında Bell'e Wilson ve Cox tarafından beslenen düşmanlık, Kahire ve Delhi fikirlerinin çatışmasından ve Bell'in Kahire'nin fikirlerini daha doğru bulmasından kaynaklanmıştır. Wilson ve Cox, onu küçümsemiş olmalarına rağmen, Kut Savaşı da dahil olmak üzere I. Dünya Savaşı sonunda Hindistan ekolünün fikirleri İngiltere'ye çok şey kaybettirdiği ve ancak Kahire yönetiminin fikirleri doğrultusunda sorunlar çözüldüğü için Bell'in aslında çok haklı olduğu ortaya çıkacaktır. Bahsedilen gelişmelerin nihayetinde İngiliz siyasetini belirleyenler de Kahire ekolü olacaktır. (276)

SONUÇ

Sömürge ve I. Dünya Savaşı sonrası döneminde bir emperyal güç olan İngiltere, dış politikasını değişen dengelere göre değiştirmesini bilmiştir. Daha önceleri teknolojik olarak kendisinden geri kalmış milletleri direk olarak sömürürken, artık bu yöntemin büyük sorunlarla karşılaştığı Ortadoğu coğrafyasında, çıkan isyanlardan sonra daha medeni gözükken sömürü tarzlarına yönelmiştir.

Bu bağlamda İngiliz yönetimince diğer milletlere özgürlük ve medeniyet getirme olarak mandacılık uygulanmaya çalışılmıştır. Ancak uzun yıllardır sözde medeniyet ve demokrasi getirilen bu mandalarda, herhangi olumlu bir gelişme yaşanmamıştır. 20. Yüzyıl düzeninde sömürgecilik faaliyeti biraz şekilsel olarak değişikliğe uğramıştır. Bu son durumda sömürülen bu topraklarda yönetim, emperyal güçlerle entegre olmuş kendi milletlerinden insanlarla yapılmaya çalışılmıştır.

I.Dünya Savaşı öncesine uygun olan direk olarak sömürü düzenini savunan RAJ, fikirleri artık yeni dünyada tutmamıştır. Bunun neticesinde, daha medeni sömürü tarzını (manda) savunan Kahire yönetiminin fikirleri daha isabetli olmuştur. Böylece günümüze kadar olan Ortadoğu İngiliz siyaseti, Kahire fikirleriyle uygulanmıştır.

KAYNAKÇA

Telif Eserler

- Arslan, Emir Chekib. "Syrian Opposition to French Rule." *Current History* 20.2 (1924): 239-247.
- Bingöl, Mehmet Ali. *Rus kaynaklarına göre Çanakkale Savaşı*. Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi (Turkey), 2006.
- Brunton, Chisholm Dunbar. "Aspects Of The Arab Question." *Fortnightly* 113.677 (1923): 760-768.
- Brunton, Chisholm Dunbar. "Great Britain And France In The Near East." *Fortnightly* 119.712 (1926): 502-510.
- Bryson, Shareen Blair, Meyer Karl E. *Orta Doğu tarihi: kral yaratanlar*. Akılçelen Kitaplar, 2016.
- Crowdy, Rachel E. "The humanitarian activities of the League of Nations." *Journal of the Royal Institute of international Affairs* 6.3 (1927): 153-169.
- Çinar, Burak. "Birinci dünya savaşı'nda Osmanlı jeopolitiğinin rolü." *Gazi Akademik Bakış* 8.15 (2014): 39-56.
- Fraser Tom, Andrew Mango ve Robert McNamara. "Modern Ortadoğu'nun Kuruluşu." (2011).
- Gwynn, Denis. "Sir mark Sykes and the middle east." *New Blackfriars* 8.93 (1927): 726-735.
- İsmail Demir, "*Hulefa-i Raşidin Dönemi Biat Politikaları*", Route Educational and Social Science Journal, dergisi. 2019.
- Lawrence, Thomas Edward. *Bilgeliğin yedi sütunu*. Çiviyazıları, (2001).
- Macdonald, James B. "The War in Western Asia." *Current History (1916-1940)* 6.1 (1917): 156-163.
- Machray, Robert. "Persia And The Frustration Of German Schemes." *Fortnightly* 100.595 (1916): 34-44.
- Maheshwari, Shriram. *The census administration under the Raj and after*. Concept Publishing Company, 1996.
- Montgomery, George R. "Mangling Asia Minor." *Current History (1916-1940)* 15.1 (1921): 93-101.
- Ogilvie, Alfred. "The County Library Circle." *Library Review* 1.1 (1927): 15-34.
- Pehlivan, Hamit. "Teşkilat-ı Mahsusa Kuzey Afrika'da (1914-1918)." *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 16.47 (2000): 421-440.
- Roasting, Helmer. "Protection of Minorities by the League of Nations." *American Journal of International Law* 17.4 (1923): 641-660.
- Wallach, Janet. *Çöl kraliçesi: Gertrude Bell'in olağanüstü yaşamı*. Can, 2004.
- Wilson, Arnold T. "The Middle East." *Journal of the British Institute of International Affairs* 5.2 (1926): 96-110.
- Yate, A. C. "Turkish Arabia as a Link of Empire." *Royal United Services Institution. Journal* 60.440 (1915): 307-314.